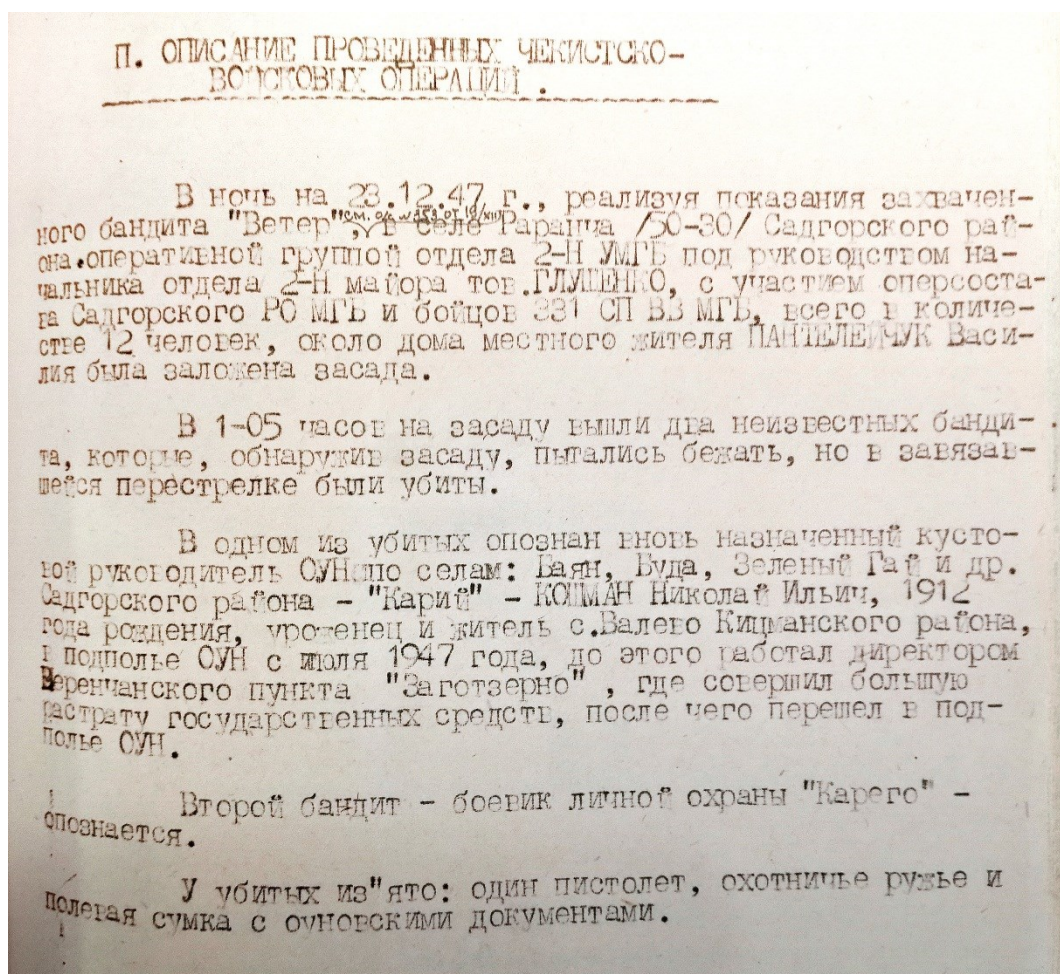

**Героїчна доля. Микола Кошман-«Карий» із Валяви.
До 75-річчя з дня загибелі.**

23 грудня 1947 року в селі Раранча натрапив на засідку МГБ та загинув Микола Кошман-«Карий», нещодавно призначений кущовими керівником у Садгірському районі, що під Чернівцями. Вивчення його долі, бойового шляху та обставин загибелі відкриває нам героїчну та непересічну постать Миколи Кошмана, обставини його самопожертви, а також значення його загибелі для повстанського руху на Буковині.

Власне, в оперативному зведенні за 23 грудня 1947 року про обставини загибелі повстанця зазначалося:

Уривок із оперативного зведення Управління МГБ по Чернівецькій області за 23 грудня 1947 року

Отже, Кошман Микола Ілліч, 1912 року народження, уродженець села Валява Кіцманського району, перейшов до повстанців лише в липні 1947 року. Цікаво, що до того він працював директором Веренчанського пункту «Заготзерно», де допустив «велику розтрату державних засобів». Згадаймо, що це були роки великого Голоду 1946-1947 років на Буковині, відтак

«велика розтрата» зерна означала або те, що він не дуже активно витискав із селян зерно, або те, що він активно допомагав зерном повстанцям. Останнє досить імовірно, оскільки повстанці вже тривалий час намагалися нікого нового неперевіреного в підпілля не брати, а тим паче на керівні посади. Прийшовши ж до підпілля у липні, вже восени 1947 року Миколу Кошмана призначають кушовим у Садгірському районному провіді ОУН. До його куша входили села Буда, Остриця, Магала, Бояни, Зелений Гай, Слобода-Раранча, хутір Рингач.

Кошман Микола Ілліч-«Карий» серед повстанців

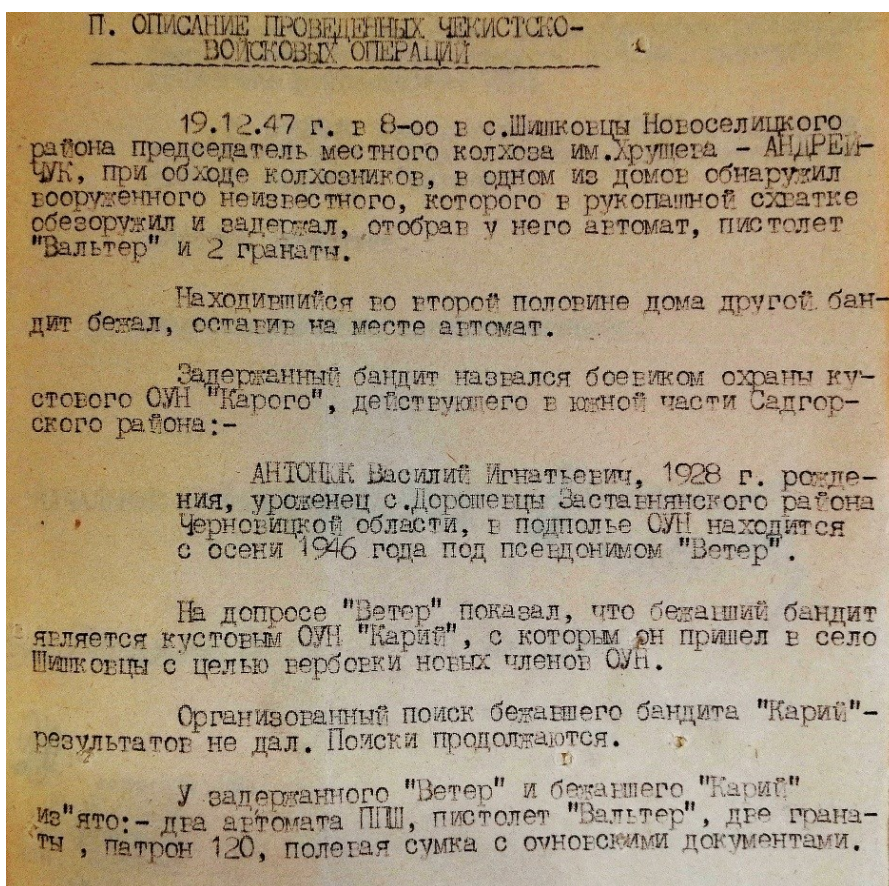
Зазначимо, що Садгірський провід ОУН очолював Костянтин Майданський-«Юрась», родом із Рогізни, кушовими у нього були Василь Гуцуляк-«Заєць», Небеснюк Василь-«Комар», та з осені 1947 року – Микола Кошман-«Карий». Садгірський район входив до Запрутського, або ж Заставнівського надрайону, до якого входили також Заставнівський і Кіцманський райони, надрайонним після загибелі Івана Серверина-«Скригуна» призначено Івана Мензака-«Кобзаря», який також виконував обов'язки і обласного референта із пропаганди. Важливо, що Заставнівський та Садгірський райони були найбільш східними територіями, де поширювався повстанський рух в Чернівецькій області, та межували із Хотинським та Новоселицьким районами історичної Бессарабії, де повстанський рух був менш активним.

З наведеного документу випливає, що Микола Кошман-«Карий» потрапив у засідку внаслідок зради захопленого повстанця на псевдо «Вітер».

«Вітер» - Антонюк Василь Ігнатович, 1928 року народження, із села Дорошівці Заставнівського району. В підпіллі з осені 1946 року. Останнім часом був призначений особистим охоронцем кущового «Карого». Кількома днями до цих трагічних подій вони удвох знаходились в селі Шишківці сусіднього Новоселицького району, де займались пропагандистською роботою та налагоджували підпільну мережу, вишукуючи нових симпатиків серед місцевих мешканців.

На нещастя, вранці їх виявив місцевий колаборант, голова колгоспу, який затримав Антонюка-«Вітра», а «Карий» мусив відступити. Загалом, щодо вказаних подій в оперативному зведенні за 19 грудня 1947 року зазначалося:

Уривок із оперативного зведення Управління МГБ по Чернівецькій області за 19 грудня 1947 року

Потрапивши в полон до окупантів, Василь Антонюк-«Вітер», рятуючи своє життя, одразу ж почав співпрацювати з ворогом, та «після перевірки ділових якостей» був завербований в якості агента-бойовика під оперативним псевдо «Орел». Це був неабиякий удар по повстанському рухові, оскільки за своє повстанське життя «Вітер» спочатку був в боївці «Бігуна», потім направлений у Садгірський район в особисту охорону районного провідника ОУН Садгірщини «Юрася», згодом в особисту охорону кущового ОУН

«Комара», та зрештою в охорону кущового ОУН «Карого», відтак знав майже всю підпільну мережу одразу кількох районних проводів. У підсумку, видав в руки ворогу десятки, більше 40 учасників підпільної мережі та й самих повстанців, за особистою ініціативою полював на районного керівника «Юрася».

У наведеному нами уривку із оперативного зведення від 23 грудня 1947 року, де йдеться про загибель «Карого», бачимо згадку, що подія відбулася біля хати мешканця Раранчі Василя Пентелейчука. Звісно, що його заарештували. І саме у матеріалах його справи містяться протоколи допиту затриманого раніше Василя Антонюка-«Вітра», які розкривають обставини тих трагічних подій.

The image shows a title page of a criminal case file. At the top, there are handwritten dates: "21.12.1948" and "5/12". A green stamp reads "НЕТАСМНО". Below this, there is a circular stamp with the text "ОПРЕДЕЛЕНА" and "1948". The main header of the document is "НАРОДНИЙ КОМИССАРИАТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СССР" (People's Commissariat for State Security of the USSR). The case is identified as "ДЕЛО № 2340" (Case No. 2340) and "УЧТЕНО в 1962 году" (Registered in 1962). The name of the defendant is "Василь Пентелейчук" (Vasyl Pentelchuk). The case is dated "Начато 5 января 1948 г." (Started 5 January 1948) and "Окончено 18 февраля 1948 г." (Completed 18 February 1948). There is a stamp "РХИВ" (Archive) and a stamp "УЧЕТНО" (Registered). A handwritten number "1227" is visible at the bottom left. A small note at the bottom right reads "ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ в МВД УКР. ОКР." (Military Tribunal in the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR).

Титульна сторінка кримінальної справи на Василя Пентелейчука, біля дому якого були вбиті «Карий» та його охоронець.

Василь Антонюк засвідчив, що повстанці кілька разів відвідували дім Василя Пентелейчука, востаннє – наприкінці листопада, коли він («Вітер»), «Комар» та «Карий» приходили до нього для того, щоб кущовий «Карий» міг познайомитись з будинком, який надалі мав використовуватись для зустрічей

Як правило, у випадку коли хтось із повстанців потрапляв в руки ворога, інші повстанці намагалися уникати відомих полоненому симпатиків із цивільної мережі, не заходили до них в хати, а усі заплановані зустрічі скасовувалися та переносилися.

Отже, «Карий» розумів, що ворогу може стати відомо про місце його зустрічі із керівництвом районного проводу. Проте він таки пішов на ту заплановану зустріч, оскільки іншого способу терміново попередити зверхників про полон «Вітра» не було можливості і часу – зустріч мала відбутися вже через лічені дні.

«Карий» навіть не встиг знайти відповідну зброю, оскільки свій автомат втратив – на зустріч він йшов з пістолетом та мисливською рушницею.

На цю зустріч мали прийти усі діючі керівники Садгірського проводу ОУН – районний провідник «Юрась» та кущовий «Комар» (інший кущовий – «Заєць» нещодавно, наприкінці листопада 1947 р., загинув). Як згодом стало відомо, на зустріч йшов також надрайонний, одночасно окружний провідник з пропаганди Іван Мензак-«Кобзар». Отже, одним влучним ударом, *однією засідкою вороги (а в засідці приймали участь 12 МГБістів) мали можливість знищити практично усе керівництво і Садгірського району, і Запрудського (Заставнівського) надрайону.*

Зважаючи на викладені факти, попри трагічний розвиток подій біля дому Василя Пентелюка у селі Раранча та загибель «Карого» та його нового охоронця, варто зазначити, що операція МГБ зазнала провалу.

Ймовірно, «Карий» таки не сподівався що побратим так швидко перейде на бік ворога, тому вважав, що зуміє доповісти про потрапляння «Вітра» в полон. Проте на всяк випадок намагався прийшов раніше, щоб розвідати обстановку. При цьому, як йдеться у документах, йому вдалося виявити ворожу засідку, що й змусило МГБістів, відкрити вогонь і виказати себе.

Інші повстанці були саме на підході до місця зустрічі, почули стрілянину та зникли.

Отже «Карий», знаючи про смертельну небезпеку, з метою попередити побратимів про можливу засідку, прибув на зустріч, виявив засідку МГБістів, викликав вогонь на себе і загинув, рятуючи провідників.

Загиблі повстанці: під №1 позначений Микола Кошман-«Карий»,
під №2 Дмитро Гавка-«Стрілець».

Важливо, що подвиг побратима не залишився непоміченим повстанцями. Вони одразу і вірно оцінили його дії. Пізніше полонений керівник Кіцманського районного проводу ОУН Василь Кантемір-«Остап», на питання слідчих – «які втрати "Кобзар" вважає найбільш важкими для підпілля ОУН Запрутського надрайону» – серед інших повстанців, загибель яких нанесла серйозного удару повстанському рухові, сказав і про «Карого» наступне:

«... З питання втрати кущового «Карого» «Кобзар» також висловлював жаль, казав, що хоча «Карий» був розвинутий менше за «Кривоноса», проте з нього можна було виховати хорошого і відданого підпільника.

Інша позитивна сторона «Карого» та, що він досконало володів румунською мовою, що необхідно було для антирадянської роботи серед населення румунської і молдавської національності.

Крім того, «Карий» являвся доволі майстерним пропагандистом, вмiло підходив в процесі бесіди до слухачів. Пропаганда, котру він проводив серед жителів сіл була дохідлива, оскільки Карий в процесі бесід з ними вдало підбирав факти із життя, трактуючи їх в антирадянському націоналістичному дусі.

Найбільша заслуга «Карого», на думку «Кобзаря», заключалась в тому, що він своєю смертю рятував життя інших підпільників, в тому числі і «Кобзаря», які прийшли до нього на зустріч в момент проведення операції військами МГБ.

Розмовляючи зі мною, «Кобзар» говорив, що із «Карого» міг би бути хороший керівник ОУН. Він мав намір назначити «Карого» районним керівником ОУН на території якогось східного району області, де основна маса населення розмовляє румунською чи молдавською мовами». (Протокол допиту Василя

На жаль, загибель «Карого» перервала доволі амбітну і сміливу справу повстанців – поширити підпільний рух на територію історичної Бессарабії, більше того – в румуномовні її райони.

Як видно із процитованих свідчень «Остапа», кущовий «Карий» готувався до призначення на керівника одного із районів історичної Бессарабії – Новоселицького, де серед місцевих мешканців значною була частка румуномовного населення. Про проведену вже роботу з проникнення повстанського руху в румуномовні райони Чернівецької області дивись нашу розвідку на Історичній правді «ОУН та румунська меншина на Буковині» (<https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/07/15/159848/>). До того ж, як вже зазначалося, «Карий» досконало знав румунську мову та був надзвичайно здібним пропагандистом.

Про це свідчить також і той факт, що Василь Антонюк потрапив в полон МГБ саме у селі Шишківці, Новоселицького району, ще й зазначив, що вони там займалися насадженням повстанської мережі та перебували там «з метою вербовки нових членів ОУН». На жаль, наразі не вдалося встановити в якому саме домі відбувалися вказані події – господаря ймовірно також заарештували, та його кримінальна справа мала б містити цікаві деталі вказаних подій. Так що нові відкриття нас ще чекають.

Також варто відзначити, що на зустріч до Василя Пентелейчука «Карий» йшов в супроводі нового повстанця – Гавки Дмитра Івановича, 1907 року народження, на псевдо «Стрілець», родом із села Бояни.

На жаль, нині лише у своїй уяві можемо припустити, якими могли б бути здобутки повстанського руху, якби йому вдалося глибше проникнути в бессарабські райони, а особливо в румуномовні. Проте, не судилося.

За відверто невдалу засідку МГБісти спробували помститися Василеві Пентелейчуку, біля хати якого відбувалися ці криваві події. Він, інвалід II групи внаслідок важкого поранення на фронті, згадує:

«Я був у себе вдома з своїм сусідом, односельчанином Лучаком Василем. Ми почули постріли. Через 15-20 хв. до мене в хату увірвались озброєні люди, які виявились працівниками контррозвідки. Вони увірвались з диким криком і ругань, накинулись на мене і на Лучака і стали звіряче нас бити. Після звірячого побиття до напівсмерті, нас зв'язаних вивели на вулицю, продовжуючи побиття. В метрах 40-50 від моєї хати лежало тіло невідомої мені людини, а в 200-250-ти метрах було інше, до гола роздягнуте тіло. Працівники контррозвідки підвели мене до другого трупа, заставляли мене назвати прізвище, ім'я і по-батькові вбитого, якого я не знав і ніколи раніше не бачив. Били мене, змушуючи зізнатися, що вбитий, бандерівець, мій спільник і що я його добре знаю. Погрожували розстрілом на місці як бандита-бандерівця. Мене з Лучаком відправили в район, а потім в Чернівецьку внутрішню тюрму».

Пентелейчук Василь Тодорович, 1919 року народження, уродженець і житель Раранча.

Хоча основний і єдиний свідок у його справі – Василь Антонюк-«Вітер» засвідчив, що Василь Пентелейчук не знав про плани повстанців зустрітися у нього в домі, його таки звинуватили у підтриманні зв'язків із повстанцями, які заходили до нього чотири рази впродовж серпня-листопада 1947 року, та у тому, що він не доніс на них органам влади. 8 березня 1948 року військовий трибунал виніс вирок – 10 років таборів.

При спробі оскаржити вирок Пентелейчук мало не отримав ще більшого терміну ув'язнення: як окрема думка одного із учасників засідання зазначено: «вказати складу суду на лібералізм при визначенні засудженому Пантелейчук міри покарання у вигляді 10 років позбавлення волі. За даний конкретний злочин суд повинен визначити Пантелейчук 25 років позбавлення волі», саме через планування повстанцями зустрічі в його домі із районним провідником.

Василь постійно писав скарги з проханням переглянути його справу, проте домігся цього вже в роки хрущовської «відлиги». 12 червня 1956 року його звільнили (відбув у місцях позбавлення волі 8 років 5 місяців і 22 дні), проте зазначили, що він був засуджений правильно, відтак реабілітації не підлягав. Реабілітований лише в травні 1992 року.

Мусимо і ми пам'ятати подвиг Миколи Кошмана. Його життя, бойовий шлях та обставини загибелі, його самопожертва варті нашого пошанування. Згадаймо його в цей день, з нагоди 75ї річниці його загибелі.

Василь МУСТЕЦА

Опубліковано у: <https://buknews.com.ua/page/heroichna-dolia-kushchovyi-kerivnyk-oun-u-sadirskomu-raioni-mykola-koshman-karyi-iz-valiavy-do75-richchia-vid-dnia-zahybeli.html>

23.12.2022